

Анотації

Руденко М. А. Органы ГПУ в Одесской губернии 1922 года: руководящий состав и главные направления деятельности

В статье рассматривается деятельность органов ГПУ в Одесской губернии в 1922 г. в период перехода к Новой экономической политике. Помещена информация о реорганизации этих органов и их руководящий состав. Также рассматриваются основные дела, которые вела одесская ГПУ в 1922 г. в частности репрессии против деятелей украинского национального движения, организации сторонников Б. Савинкова, интеллигенции и др.

Ключевые слова: история ГПУ, история Одессы.

Rudenko M. A. Organs of the GPU in Odessa REGION in 1922 : command structure and main activities.

The article examines the activity of state bodies GPU (Main Political Administration) in Odessa region in 1922 during the transition to the New Economic Policy. The article features information about the reorganization of these bodies and their management team. It also considers the main cases run by Odessa GPU in 1922, in particular the ones connected with the repression against leaders of the Ukrainian national movement, organizations run by B. Savinkov's supporters, intellectuals and others.

Key words: history of GPU, history of Odessa.

Надійшла до редакції 8 квітня 2014 року

УДК 94(477.74):070.46«1932–1933»-056.253

В. О. Татарова

**60-ті РОКОВИНИ ГОЛОДОМОРУ 1932–1933 РОКІВ
В УКРАЇНІ НА СТОРІНКАХ ОДЕСЬКОЇ ПРЕСИ 1990-х рр.**

У статті розглядається вклад преси м. Одеси в проведенні Днів Пам'яті і Скорботи за загиблими під час Голодомору 1932–1933 років в Україні. Аналізується взаємозв'язок між роботою періодичних видань і суспільно-політичними подіями.

Ключові слова: преса, ЗМІ, геноцид, голодомор.

Штучний голод 1932–1933 років — найжахливіший злочин тоталітарної системи проти українського народу. Цим подіям передували не менш сумні і трагічні роки сталінської колекти-

візації. Наступною передумовою стало так зване «розкуркулення», коли було фактично знищено всі господарства заможних селян. Комуністична влада мала вдосталь ресурсів і можливостей для запобігання Голодомору в Україні і голоду в інших регіонах СРСР. Однак ці ресурси не було використано. Натомість в Україні було свідомо задіяно продуману систему репресивних заходів для позбавлення селян всієї їжі, оскільки кремлівське керівництво мало намір використати штучний голод як знаряддя геноцидного знищення [1].

Політика Сталіна відносно України зводилася до спроб зламати спротив українського народу засобами фізичного насильства. Наслідки такої політики дають право історикам віднести Голодомор 1932–1933 років до найбільш трагічних подій в історії людства.

Вказана тема не була об'єктом спеціального дослідження, проте явище Голодомору на Одещині вивчали такі дослідники, як В. М. Осипов, Е. П. Петровський, О. Т. Ярещенко та ін.

Мета статті: проаналізувати висвітлення на сторінках одеської преси подій, приурочених до 60-х роковин Голодомору 1932–1933 рр.

Зрозуміло, що будь-якого офіційного розслідування подій 1932–1933 рр. у радянські часи не було. Більшовицька влада здебільшого не коментувала наслідки безпрецедентних втрат людських життів і довгі роки не відкривала архіви для незалежних дослідників. Публічне заперечування голоду, переховування у спецсховах архівів і бібліотек «політично незручних» документів і літератури, жорстка цензура Головліта становили лише одну складову сформованої вже у 1930-ті рр. офіційної політики «примусової амнезії». Її іншою складовою стало впровадження у свідомість людей сконструйованої за допомогою потужної пропагандистської машини — преси, літератури, кіно і, звичайно, історичної науки — цілком спотвореної картини дійсності, в якій апокаліптична реальність — занепад, руйнація і жахлива смерть мільйонів людей від голоду була підмінена оптимістичними картинами переможної ходи соціалізму, радісного і заможного селянського життя, а масовий опір, війна хліборобів проти сталінської влади — картинами одностайної підтримки населенням політики правлячої Кому-

ністичної партії при протидії їй лише з боку купки «куркулів» та «партійних ухильників» [2, с. 389].

Лише після здобуття Україною незалежності вчені отримали можливість неупереджено досліджувати явища Голодомору. Регіональні розробки представлені головним чином вивченням політичних та економічних обставин голоду в окремих регіонах, зібраннями архівних документів і свідчень очевидців. Одеська область постраждала під час цих страшних подій частково, так як Південна Бессарабія тоді не входила до складу УРСР.

Наприкінці 80-х — на початку 90-х рр. українські історики зробили перші кроки по вивченню Голоду 1932–1933 рр. в Україні. 60-ті роковини трагедії українського народу відносяться до 1993 року. Помічається певне ігнорування явища Голодомору серед політичної еліти України, не дивлячись на те, що вже минав другий рік з того часу, як зазнала краху радянська політична система. Прагнення вважати тему Голоду 1932–1933 рр. «остаточно закритою» для суспільних дискусій насамперед можна пояснити комуністичною спадковістю важливої частини українських політиків [3, с. 392].

ЗМІ, в свою чергу, навпаки, намагалися оглядати переважно ту інформацію, яка раніше була заборонена. В 90-ті роки ХХ століття українська преса вступила в дуже важливу фазу своєї історії. Діяльність української періодики в основному починає базуватися на принципах демократичності та плюралізму. Наслідком цього стало зростання ролі преси у висвітленні проблем культурного та політичного життя, активне втручання періодичних органів в історико-культурний процес [4, с. 80].

19 лютого 1993 року президент України Леонід Кравчук видав указ про заходи у зв'язку з 60-ми роковинами Голодомору в Україні. Згідно з цим у вересні 1993 року були проведені Дні Скорботи і Пам'яті жертв Голодомору в Україні у 1932–1933 роках. На різних рівнях створювалися оргкомітети по підготовці та проведенню Днів Скорботи. Днями Скорботи і Пам'яті проголошенні 10–12 вересня [5, с. 1].

До редакцій газет починають надходити листи читачів, які висловлювали своє ставлення до страшних подій 1932–1933 років. Переважна більшість авторів були очевидцями Голодомору, багато хто втратив рідних та близьких людей. «Ніколи не забути мені рідне село Малахово, зараз Олександродар, Ми-

колаївської області. В 1932–1933 роках в цьому селі вимерли майже всі жителі, в тому числі мої бабуся Марія і дідусь Степан Дроботи, їх два сини Костя та Петро, тітка та дядько Левуцькі». Ось такі спогади надіслав до редакції «Вечерней Одессы» Н. І. Коломийченко. «Коли мати працювала на колгоспному току, то інколи їй вдавалося принести в кармані небагато пшениці, кукурудзи. Потім варили куліш. Так і вижили. А інші люди не вижили. Ось і думаю я тепер, що ж це за влада у нас була така? І ніхто ж ні за що не відповів» [6, с. 3].

24 липня 1993 року в номері «Чорноморських новин» вміщена стаття жителя селища Овідіополь П. Поспішенка, який також ділиться з читачами спогадами свого дитинства. «Весною 1933 року мені було майже 17 років, я не опух, тому що ходив до школи, де давали нам на день по одній тарілці борошняної баланди. Але в нашій сім'ї у той час було троє дітей дошкільного віку, на яких у колгоспі ніякої допомоги не давали. Лише на працевдатних припадало по 200 грамів на день сорго чи кукурудзи — за вихід на роботу. Діти були приречені. Вони лежали на вулицях, на площах і під парканами» [7, с. 2].

26 червня 1993 року у приміщенні актового залу Одеського державного університету на Французькому бульварі відбулася науково-практична конференція «Голодомор в Україні 1932–1933 рр.». Її організаторами були Одеська обласна держадміністрація, крайове товариство «Південна громада» Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Т. Г. Шевченка, обласна організація «Знання». На конференції з доповідями, свідченнями про страшний геноцид, вчиненими в Україні комуністичним режимом, виступили науковці, політичні діячі, очевидці Голодомору [8, с. 2].

21 серпня 1993 року в «Чорноморських новинах» опублікували доповідь учасника конференції відомого публіциста Василя Барладяну-Берладника «Демографічні наслідки штучних голодоморів в Україні». Автор наголошує, що Голодомор 1932–1933 років, як і Голодомори 1921–1922 та 1946–1947 років, не варто класифікувати лише як помсту українцям за спротив колективізації. «Більшовики в боротьбі з українським народом користувалися досвідом тих, хто після Полтавської катастрофи знищив Українську державу. І причиною голодоморів як у XVIII, так і в XX столітті було єдине — створення

штучних демографічних та фізичних перешкод на шляху до відродження Української держави, зменшуючи число населення та підриваючи фізичне і духовне здоров'я тим, хто виживав: хворі не борються за незалежність, а лише за своє життя» [9, с. 2].

По всій Україні з 10 по 12 вересня 1993 року пройшли всенародні Дні Пам'яті і Скорботи. «Чорноморська комуна» повідомляє, що об 11-й годині 11 вересня 1993 року в Одесі біля пам'ятника Т. Г. Шевченку за ініціативи обласної держадміністрації і міської ради народних депутатів відбувся мітинг Пам'яті і Скорботи по жертвах Голодомору 1932–1933 років. В усіх храмах були відслужені заупокійні літургії і панахиди [10, с. 3].

Вшановували 60-ті роковини пам'яті жертв страшних подій 1932–1933 років не лише в місті Одесі, але і в області. Жителі Великої Михайлівки на старому кладовищі насипали високий курган і встановили на ньому хрест в пам'ять тих, хто там був похований в роки голоду. Сотні місцевих жителів пройшли хресною ходою від місцевої церкви до кладовища [11, с. 3]. В Ананьєві 12 вересня 1993 року на місці масового поховання жертв Голодомору було встановлено пам'ятний хрест [12, с. 3].

Таким чином, починаючи з лютого 1993 року, після постанови президента України Леоніда Кравчука про проведення Днів Пам'яті і Скорботи у зв'язку з 60-ми роковинами голодомореноциду 1932–1933 років, по всій країні проводяться відповідні заходи. В ході підготовки до відзначення 60-річчя народної трагедії встановили чимало пам'ятників у багатьох областях і населених пунктах, в тому числі і на Одещині. До редакцій газет надходили десятки листів від читачів: свідків та очевидців тих жахливих подій. Нарешті настав час, коли люди змогли без остраху розповісти про страшні роки Голодомору, який забрав життя рідних та близьких і назавжди залишився в пам'яті чорною датою.

Джерела та література

1. Василенко В. Хто й навіщо прагне переглянути Закон «Про Голодомор 1932–1933 років в Україні» [Електронний ресурс] / В. Василенко. — Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua/uk/article/prodobici/sproba-z-negidnimi-zasobami>

2. Гриневич Л. Голод 1932–1933 у публічній культурі, пам'яті та суспільній свідомості в Україні / Л. Гриневич // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки: Міжвід. зб. наук. пр. — 2007. — Вип. 17. — С. 389–401.
3. Там само. С. 389–401.
4. Татарова В. Вплив політичних подій 1991 року в Україні на перейменування одеських газет / В. Татарова // Інтелекція і влада. — 2013. — № 29. — С. 79–85.
5. Живи и помни / К 60-летию голодомора в Украине [Рубрика] // Вечерняя Одесса. — 1993 — № 157. — С. 1–2.
6. Коломийченко Н. Мое «счастливое» детство / Н. Коломийченко // Вечерняя Одесса. — 1993. — № 145–146. — С. 3.
7. Поспішенко П. Спогад з дитинства / П. Поспішенко // Чорноморські новини. — 1993. — № 71. — С. 2.
8. Поліщук О. Не забудьте, люди! / О. Поліщук // Чорноморські новини. — 1993. — № 68. — С. 2.
9. Демографічні наслідки штучних голодоморів в Україні / Події, факти, коментарі [Рубрика] // Чорноморські новини. — 1993. — № 75. — С. 2.
10. Микольчук О. Дні пам'яті, скорботи / О. Микольчук // Чорноморські новини. — 1993. — № 78. — С. 3.
11. Шевченко Ю. Курган пам'яті / Ю. Шевченко // Юг. — 1993. — № 136. — С. 3.
12. Микольчук О. Дні пам'яті, скорботи / О. Микольчук // Чорноморські новини. — 1993. — № 78. — С. 3.

Анотації

Tatarova V. A. 60-я годовщина Голодомора 1932–1933 годов в Украине на страницах одесской прессы 1990-х гг.

В статье рассматривается вклад прессы г.Одессы в проведении Дней Памяти и Скорби по погибшими во время голодомора 1932–1933 годов в Украине. Анализируется взаимосвязь между работой периодических изданий и общественно-политическими событиями.

***Ключевые слова:* пресса, СМІ, геноцид, голодомор.**

Tatarova V. A. 60th anniversary of Holodomor 1932–1933 in Ukraine on the pages of Odessa press in the 1990th.

The article considers the role of Odessa press on the Days of Remembrance and Grief for the dead during the famine of 1932–1933 in Ukraine. It examines the relationship between work periodicals and socio-political events.

***Key words:* the press, the mass media, the famine, the genocide.**

Надійшла до редакції 9 квітня 2014 року